

ΛΕΞΙΚΟ
ΒΙΒΛΙΚΗΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

Μεταφρασμένο από τὰ Γαλλικά μέ τήν έποπτεία τῶν
Σάββα ΑΓΟΥΡΙΔΗ, Σταύρου ΒΑΡΤΑΝΙΑΝ
καί

Γεωργίου ΓΡΑΤΣΕΑ, Γαβριήλ ΜΑΡΑΓΚΟΥ
Γεωργίου ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ, Σεβαστιανοῦ ΦΡΕΡΗ
Καίτης ΧΙΩΤΕΛΛΗ

ΕΚΔΟΣΗ «ΒΙΒΛΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ 'ΑΡΤΟΣ ΖΩΗΣ'»
Στάση Παράδεισος — Ἀμαρούσιο
ΑΘΗΝΑ
1980

4. *Ἡ νίκη τοῦ καλοῦ πάνω στό κακό.* — Ἀποφασίζοντας ἔτσι νά ζήσει μαζί μέ τό Χριστό γιά νά ὑπακούσει στίς ἐπιταγές τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὁ χριστιανός ἀποδεσμεύεται ἀπό τήν ἐκλογή τοῦ Ἀδάμ. Γι' αὐτό τό ἠθικό κακό πράγματι νικήθηκε μέσα του. Βέβαια, οἱ φυσικές καί ψυχολογικές του συνέπειες παραμένουν ὅσο θά διαρκεῖ αὐτός ὁ κόσμος, ἀλλά ὁ χριστιανός καυχᾶται γιά τίς θλίψεις του, ἀποκτώντας μ' αὐτές τήν ὑπομονή (Ρωμ 5,4), κρίνοντας ὅτι «τά παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ οὐκ ἄξια πρὸς τήν μέλλουσαν *δόξαν ἀποκαλυφθῆναι» (8,18). Ἔτσι ἤδη κατέχει, μέ τήν πίστη καί τήν ἐλπίδα, *πλούτη ἀδιάφθορα (Ακ 12,33 ἐξ) πού παρέχονται μέ τή *μεισιτεία τοῦ Χριστοῦ, τοῦ «ἀρχιερέως τῶν μελλόντων ἀγαθῶν» (Εβρ 9,11· 10,1). Πρόκειται μόνο γιά μιὰ ἀρχή, γιατί «πιστεῦω» δέ σημαίνει «*βλέπω». Ἡ πίστη ὁμῶς ἐγγυᾶται τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ ἐλπίζει κανεῖς (Εβρ 11,1), τὰ ἀγαθὰ μιᾶς καλύτερης *πατρίδας (Εβρ 11,16), ἐνός νέου κόσμου πού θά δημιουργήσει ὁ Θεός γιά τοὺς ἐκλεκτοὺς του (Απ 21,1 ἐξ).

JdV (ΜΣ)

→ ἀμαρτία — ἀνταπόδοση — ἀρετές καί κακίες — αὔξηση 2α — Βαβέλ/Βαβυλών 3 — γεύομαι 1 — γλώσσα 1 — διάβολος — διωγμός — δοκιμασία/πειρασμός — ἐκδίκηση — ἔργα ΚΔ Ι 3 — εὐθύνη — καρπός ΙΙΙ — κατάρα — κόσμος — μίσος ΙΙΙ 3 — ὁδός ΙΙ — πόλεμος — πόλη ΠΔ 3· ΚΔ 2 — πόνος — σοφία ΠΔ Ι 2, ΙΙ 1· ΚΔ ΙΙΙ 2 — συνειδήση — φῶς καί σκότος ΚΔ ΙΙ — ψεῦδος ΙΙΙ.

ΑΓΑΛΛΙΑΣΗ → χαρά.

ΑΓΑΜΙΑ → γάμος ΚΔ ΙΙ — γενετήσια ὀρμή Ι 2 — γυναίκα ΚΔ 2 — παρθενία — στειρότητα — χαρίσματα 2.

ΑΓΑΠΕΣ → δειπνο ΙΙΙ — εὐχαριστία ΙΙ 3.

ΑΓΑΠΗ

«Ὁ Θεός ἀγάπη ἐστίν» — «Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». Πρὶν φθάσει στό ὑψηλό αὐτό ἐπίπεδο τῆς ἀποκαλύψεως τῆς ΚΔ, ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νά ἐξαγνίσει τίς ἐντελῶς ἀνθρώπινες ἀντιλήψεις του ὅσον ἀφορᾶ τὴν ἀγάπη, γιά νά δεχθεῖ τό μυστήριο τῆς θείας ἀγάπης — κι αὐτό τό μυστήριο περνᾶ ἀπὸ τὸ σταυρό. Πράγματι, ἡ λέξη «ἀγάπη» δηλώνει πολὺ διαφορετικές πραγματικότητες, σαρκικές ἢ πνευματικές, αὐθόρμητες ἢ ἐνσυνείδητες, σοβαρές ἢ ἐλαφρές, εὐεργετικές ἢ καταστρεπτικές. Ἀγαπᾶ κανεῖς κάτι τό εὐχάριστο, ἕνα ζῶο, ἕνα συνάδελφο, ἕνα φίλο, τοὺς γονεῖς, τὰ παιδιὰ του ἢ τέλος μιὰ γυναίκα. Ὁ ἄνθρωπος τῆς Βίβλου τὰ γνωρίζει ὅλα αὐτά. Ἡ Γένεσις (βλ Γεν 2,23 ἐξ· 3,16· 12,10-19· 22· 24· 34), ἡ ἱστορία τοῦ Δαβὶδ (βλ 1 Βασ 18,1 ἐξ· 2 Βασ 3,16· 12,15-25· 19,1-5), τό Ἄσμα Ἀσμάτων εἶναι, μαζί μέ πολλὰ ἄλλα, μαρτυρίες συναισθημάτων κάθε εἶδους. Στὴν ἀγάπη ἀναμειγνύεται πολλές φορές ἡ ἀμαρτία, ἀλλά βρῖσκει κανεῖς ἐπίσης σ' αὐτὴ τὴν εὐθύτητα, τὸ βάθος καί τὴν εἰλικρίνεια πού ἐκφράζονται συνήθως μέ ἀπλές καί διακριτικές λέξεις.

Χωρὶς ἰδιαίτερη κλίση πρὸς τὴ διανοητικὴ ἀφαίρεση, ὁ Ἰσραὴλ δίνει συχνά στίς λέξεις μιὰ ἀπόχρωση συναισθηματικὴ: ἡ *γνώση, γι' αὐτόν, εἶναι ἡδὴ ἀγάπη, καί ἡ πιστότητά του στοὺς κοινωνικοὺς καί οἰκογενειακοὺς δεσμούς (*hesed*) εἶναι ἐμποτισμένη ἀπὸ ἐνθουσιασμό καί γενναϊόδωρο αὐθορμητισμό (βλ Γεν 24,49· Ἰησ 2,12 ἐξ· Ρουθ 3,10· Ζαχ 7,9). Στὴ γλώσσα τῆς ΠΔ, ἡ λέξη «ἀγαπᾶ» ἀντιστοιχεῖ στὴν ἑβραϊκὴ λέξη «*ahab*». (Οἱ Ὁ, ἀνάμεσα στίς πολλές ἐλληνικές λέξεις πού ἐκφράζουν τὴν ἀγάπη, διάλεξαν τό ρῆμα αὐτό πού δὲν ἦταν καί πολὺ εὐχρηστο καί πού θά ἀποβεῖ στὴν ΚΔ λέξη ἀποκλειστικά θρησκευτικοῦ περιεχομένου.)

Ὁ ἄνθρωπος τῆς Βίβλου γνωρίζει βέβαια τὴν ἀξία τῆς συναισθηματικότητας (βλ Πρμ 15,17), μολονότι δὲν ἀγνοεῖ

τοὺς κινδύνους τῆς (Πρμ 5· Σειρ 9,1-9). Ὅταν ἡ ἔννοια τῆς ἀγάπης διεισδύει στὴ θρησκευτικὴ ψυχολογία του, εἶναι γεμάτη ἀπὸ μιὰ ἀνθρώπινη ἐμπειρία πλούσια καί συγκεκριμένη. Συγχρόνως θέτει καί πολλὰ ἐρωτήματα. Ὁ Θεός, τόσο μεγάλος, τόσο ἀγνός, εἶναι δυνατό νά κατεβεῖ τόσο χαμηλά ὥστε νά ἀγαπήσει τό μικρὸ καί ἀμαρτωλὸ ἄνθρωπο; Καί ἂν ὁ Θεός καταδέχεται ν' ἀγαπήσει τὸν ἄνθρωπο, πῶς ὁ ἄνθρωπος θά μπορούσε νά ἀνταποκριθεῖ σ' αὐτὴ τὴν ἀγάπη μέ μιὰ ἄλλη ἀγάπη; Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί στὴν ἀγάπη τῶν ἀνθρώπων; Οἱ θρησκευτικὲς προσπαθοῦν, ἢ καθεμιὰ μέ τὸν τρόπο τῆς, νά ἀπαντήσουν σ' αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα, τείνοντας συνήθως σέ ἕνα ἀπὸ τὰ δύο ἀντίθετα ἄκρα: γιά νά διατηρηθεῖ ἡ ἀπόσταση μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπου, τοποθετοῦν τὴ θεία ἀγάπη σέ μιὰ ἀπρόσιτη σφαῖρα ἢ, γιά νά καταστεῖ ὁ Θεός παρὼν στὸν ἄνθρωπο, μετατρέπουν τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ σέ μιὰ καθαρὰ ἀνθρώπινη ἀγάπη. Σ' αὐτὴ τὴ θρησκευτικὴ ἀνησυχία τοῦ ἀνθρώπου, ἡ Βίβλος ἀπαντᾷ μέ σαφήνεια: Ὁ Θεός ἵπρε τὴν πρωτοβουλία ἐνός διαλόγου ἀγάπης μέ τοὺς ἀνθρώπους, καί ἐν ὀνόματι αὐτῆς τῆς ἀγάπης τοὺς παρακινεῖ καί τοὺς μαθαίνει νά ἀγαποῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον.

Ι. Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΑΓΑΠΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΠΔ

Ἄν καί ἡ λέξη «ἀγάπη» δὲν ἀναφέρεται στὴν ΠΔ, οἱ ἀφηγήσεις τῆς δημιουργίας (Γεν 1· 2—3) παρουσιάζουν τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ διὰ μέσου τῆς καλοσύνης μέ τὴν ὁποία περιέβαλλε τὸν Ἀδὰμ καί τὴν Εὐα. Ὁ Θεός θέλει νά τοὺς δώσει τό πλήρωμα τῆς *ζωῆς, ἀλλά τό δῶρο αὐτό ὑποθέτει μιὰ ἐλεύθερη προσχώρηση στό *θέλημά του: μέ τὴ μορφή τῆς ἐντολῆς ἀρχίζει ὁ Θεός τό διάλογο τῆς ἀγάπης. Ὁ Ἀδὰμ θέλησε νά κατακτήσει μέ τὴ βία αὐτοῦ πού του προορίζονταν ὡς δωρεά: ἀμάρτησε. Τότε, τό μυστήριο τῆς καλοσύνης ἐμβαθύνεται καί γίνεται *εὐσπλαχνία ἀπέναντι στὸν ἀμαρτωλὸ μέ τίς *ἐπαγγελίες γιά *σωτηρία. Προοδευτικά θά ἀποκατασταθοῦν οἱ δεσμοὶ ἀγάπης πού ἐνώνουν τό Θεὸ καί τὸν ἄνθρωπο. Ἡ ἱστορία τοῦ παραδείσου ἀναγέλλει ἤδη ὅλη τὴν ἱερὴ ἱστορία.

1. *Φίλοι καί ἔμπιστοι τοῦ Θεοῦ.* — Καλώντας τὸν *Ἀβραάμ, πού τὸν διάλεξε ἀνάμεσα στοὺς Ἐθνικοὺς (Ἰωσ 24,2 ἐξ), γιά νά γίνει φίλος του (Ἠσ 41,8), ὁ Θεός ἐκφράζει τὴν ἀγάπη του μέ τὴ μορφή μιᾶς *φιλίας: στὸν Ἀβραάμ ἐμπιστεύεται τὰ μυστικά του (Γεν 18,17). Κι αὐτὸ συμβαίνει γιὰ τὸ Ἀβραάμ ἀνταποκρίθηκε στίς ἀπαιτήσεις τῆς θείας ἀγάπης: στὸ κάλεσμα τοῦ Θεοῦ, ἐγκαταλείπει τὴν πατρίδα του (12,1). Πρέπει νά εἰσχωρήσει ἀκόμα πῶς πολὺ στό μυστήριο τοῦ *φόβου τοῦ Θεοῦ πού εἶναι ἀγάπη, γιατί καλεῖται νά θυσιάσει τό μονογενὴ τοῦ γιό καί μαζί του ὅλη τὴν ἀνθρώπινη ἀγάπη του: «*Λαβὲ τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν*» (22,2).

Ὁ *Μωυσῆς δὲν καλεῖται νά θυσιάσει τό γιό του. Ὁλόκληρος ὁ λαὸς του ὁμῶς ἀπειλεῖται ἀπὸ τὴ σύγκρουση ἀνάμεσα στὴ θεία ἀγιότητα καί στὴν ἀμαρτία. Ὁ Μωυσῆς βρῖσκεται διχασμένος ἀνάμεσα στό Θεό, τοῦ ὁποίου εἶναι ὁ ἀπεσταλμένος, καί στό λαό, τὸν ὁποῖο ἀντιπροσωπεύει (Εξ 32,9-13). Ἄν μείνει πιστός, εἶναι γιὰ τὸν ἡμέρα τῆς κλήσεώς του (3,4) ὡς τό θάνατό του, δέ σταμάτησε νά προχωρεῖ στὴν οἰκειότητα μέ τό Θεό, μιλώντας μαζί του ὅπως μέ τὸν *πλησίον (33,11). Εἶχε τὴν ἀποκάλυψη τῆς ἀπεριόριστης *στοργῆς τοῦ Θεοῦ, μιᾶς ἀγάπης πού, χωρὶς νά θυσιάσει τίποτα ἀπὸ τὴν *ἀγιότητα, εἶναι *εὐσπλαχνία (34,6 ἐξ).

2. *Ἡ προφητικὴ ἀποκάλυψη.* — Οἱ *προφῆτες, ἔμπιστοι κι αὐτοὶ τοῦ Θεοῦ (Αμ 3,7), ἀγαπημένοι προσωπικά ἀπὸ ἕνα Θεὸ πού ἡ ἐκλογή του τοὺς ἀρπάζει (7,15), τοὺς διχάζει μερικές φορές (Ἰερ 20,7 ἐξ), ἀλλά καί τοὺς γεμίζει χαρὰ (20,11

ΑΓΑΠΗ

εξ), είναι οί μάρτυρες του δράματος της αγάπης και της *όργης του Γιαχβέ (Αμ 5,2). *Ο *Ωσηέ, έπειτα ο *Ιερεμίας και ο *Ιεζεκιήλ, αποκαλύπτουν ότι ο Θεός είναι ο *Νυμφίος του παντοτινά άπιστου *Ισραήλ. Αυτή ή περιπαθής και ζηλότυπη (βλ *ζήλος) αγάπη πληρώνεται με άχαριστία και προδοσία. *Αλλά ή αγάπη είναι πιο δυνατή από τήν άμαρτία, έστω κι αν πρέπει να υποφέρει (Ωσ 11,8), συγχωρεί και ξαναδίνει στον *Ισραήλ «*καινήν *καρδιάν», ικανή να αγαπά (Ωσ 2,21 εξ· Ιερ 38,3.20.22· Ιεζ 16,60-63· 36,26 εξ). Κι άλλες εικόνες, όπως ή εικόνα του *Ποιμένα (Ιεζ 34) ή της *Αμπέλου (Ησ 5· Ιεζ 17,6-10) εκφράζουν τήν ίδια θεία ζέση ή τό ίδιο δράμα.

Τό Δευτερονόμιο, πού πρωτοκυκλοφόρησε δίχως άλλο (4 Βασ 22) τήν εποχή πού ο λαός φαίνεται να προτιμά όριστικά τή λατρεία των *ειδώλων από τήν αγάπη του Θεού, ύπενθυμίζει άκατάπαυστα ότι ή αγάπη του Θεού για τον *Ισραήλ είναι δωρεά (Δτ 7,7 εξ) και ότι ο *Ισραήλ οφείλει να «αγαπά τον Θεόν εξ όλης της καρδιάς του» (6,5). Αυτή ή αγάπη εκφράζεται με πράξεις *λατρείας και *ύπκοης (11, 13· 19,9) πού προϋποθέτουν μιá ριζική έκλογή ένα ξερίζωμα πού στοιχίζει (4,15-31· 30,15-20). *Αλλά ή αγάπη δέν είναι κατορθωτή παρά μόνο αν ο Θεός προσωπικά προβεί στην *περιτομή της καρδιάς του *Ισραήλ και του δώσει τήν ικανότητα να αγαπάει (30,6).

3. *Πρός ένα προσωπικό διάλογο.* — Μετά τήν εξορία, ο *Ισραήλ, εξαγνισμένος από τή δοκιμασία, ανακαλύπτει όλο και πιο πολύ ότι ή ζωή με τό Θεό είναι ένας διάλογος αγάπης. *Έτσι άσφαλώς έρμηνεύει τό *Άσμα *Ασμάτων: με έναλλαγές κατοχής και αναζητήσεως, ο *Νυμφίος και ή νύμφη συνδέονται με μιá αγάπη «κραταιά ως θάνατος» (Άσμ 8,6).

Μετά τήν εξορία άκόμη, γίνεται άντληπτό ότι ο Θεός άπευθύνεται στην καρδιά του καθενός: δέν αγαπά μόνο τήν κοινότητα (Δτ 4,7) ή τους άρχηγούς (2 Βασ 12,24 εξ), αλλά αγαπά κάθε *Ιουδαίο, κυρίως τον *δίκαιο (Ψλ 36,25-29· 145,8), τον *πτωχό και τό μικρό (Ψλ 112,5-9). Κι άκόμα, λίγο ή αγάπη του Γιαχβέ άφορά επίσης τους ειδωλολάτρεις (Ιων 4,10 εξ), και μάλιστα κάθε δημιούργημα (Σολ 11,23-26).

*Έτσι, λίγο πριν από τον έρχομό του Χριστού, ο *εύσεβής *Ιουδαίος (εβρ *hasid*: Ψλ 4,4· 131,9.16) πού μελετά τή Βίβλο συνειδητοποιεί ότι τον αγαπά προσωπικά ένας Θεός, του όποιου έξυμνει τήν εδσπλαχνική *πιστότητα στή *διάθκη (Ψλ 135· Ιλ 2,13), τήν καλοσύνη (Ψλ 33,9· 99,5), τή *χάρη (Γεν 6,8· Ησ 30,18), τή *στοργή (Ψλ 85,15· Σολ 15,1). *Ανταποκρίνεται, επαναλαμβάνοντας συνεχώς τήν αγάπη του για τό Θεό (Ψλ 30,24· 72,25· 115,1) και για ό,τι αναφέρεται σ' αυτόν: τό *Όνομα του, τό *Νόμο του, τή *Σοφία του (Ψλ 33,13· 118,127· Ησ 55,6· Σειρ 1,10· 4,14). Αυτή ή αγάπη συχνά πρέπει να άποδειχθεί μπροστά στή συμπεριφορά και στήν πίεση των *άσεβων (Ψλ 9,22-39· 39,14-17· 72· Σειρ 2, 11-17), και μπορεί να φθάσει ως τό *μαρτύριο, όπως συνέβη στήν εποχή των Μακκαβαίων (2 Μακ 6-7), ή άργότερα, τό έτος 135 μ.Χ., όταν ο Ραββί *Ακιμπα, πεθαίνοντας για τήν πίστη του, λέει: «*Αγάπησα τό Θεό με όλη μου τήν καρδιά, και με όλα τά ύπάρχοντά μου. Δέν είχα άκόμη τήν εικαρία να τον αγαπήσω με όλο τον έαυτό μου (βλ *ψυχή). *Η στιγμή αυτή έφθασε». *Όταν λέγονταν τά ύπέροχα αυτά λόγια, ή πλήρης άποκάλυψη είχε ήδη δοθεί στους ανθρώπους διά του *Ιησού Χριστού.

ΚΔ

*Η αγάπη ανάμεσα στο Θεό και στους ανθρώπους είχε άποκαλυφθεί στήν ΠΔ με μιá σειρά γεγονότων: θείες πρωτοβουλίες και άρνηση του ανθρώπου, πόνος μιáς αγάπης χωρίς ανταπόκριση, οδυνηρές προσπάθειες για να φθάσει κανείς στο επίπεδο της αγάπης και να δεχτεί τή χάρη. Στήν ΚΔ, ή θεία αγάπη εκφράζεται σ' ένα μοναδικό γεγονός, ή

φύση και μόνο του όποιου μεταμορφώνει τά δεδομένα: ο *Ιησούς έρχεται να ζήσει ως Θεάνθρωπος τό δράμα του διαλόγου της αγάπης μεταξύ Θεού και ανθρώπου.

1. *Η δωρεά του Πατρός.* — *Ο έρχομός του *Ιησού είναι πριν απ' όλα πρωτοβουλία του Πατρός. *Υστερα από τους προφήτες και τίς έπαγγελίες της ΠΔ, «ένθυμούμενος τό ξελεός του» (Λκ 1,54 εξ· Εβρ 1,1 εξ), ο Θεός αποκαλύπτεται (Ιω 1,18). *Εκδηλώνει τήν αγάπη του (Ρωμ 8,39· Ιω 3,1· 4,9) διά μέσου εκείνου, πού δέν είναι μόνο ο άναμενόμενος *Μεσσίας λυτρωτής (Λκ 2,11), αλλά είναι άκόμη ο ίδιος ο *Υιός του (Μκ 1,11· 9,7· 12,6), τον όποιον αγαπά (Ιω 3,35· 10,17· 15,9· Κολ 1,13).

*Η αγάπη του Πατρός εκφράζεται λοιπόν μ' ένα τρόπο πού δέν μπορεί να ξεπεραστεί. *Έτσι πραγματοποιείται ή νέα διαθήκη και τελείται ο αιώνιος γάμος του *Νυμφίου με τήν ανθρωπότητα. *Η θεία γενναιοδωρία, πού εκδηλώθηκε από τίς αρχές της ύπάρξεως του λαού του *Ισραήλ (Δτ 7,7 εξ), φθάνει στο άποκορύφωμά της. *Ο άνθρωπος, άποδεχόμενος τον Υιό, δέν μπορεί παρά να άποβάλει κάθε *ύπερηφάνεια, κάθε *καύχηση πού βασίζεται στην άτομική του άξία: τό δωρο της αγάπης πού του δίνεται από τό Θεό άποτελεί άπόλυτη δωρεά (Ρωμ 5,6 εξ· Τιτ 3,5· Ιω 4,10-19). *Η λαίωρα αυτή είναι όριστική, πέρα από τήν επίγεια ζωή του *Ιησού (Μτ 28,20· Ιω 14,18 εξ), και φθάνει ως τά άκρα, άφού συγκατατίθεται στο θάνατο του Υιού για να έχει ζωή ο *κόσμος (Ρωμ 5,8· 8,32) και για να γίνουμε κι έμεις υιοί του Θεού (Ιω 3,1· Γαλ 4,4-7). «*Ούτως ήγάπησεν ο Θεός τον κόσμον, ώστε τον υιόν αυτού τον μονογενή έδωκεν» (Ιω 3,16), κι αυτό για να έχουν οι άνθρωποι τήν αιώνια ζωή. *Αλλά αυτοκαταδικάζονται αυτοί πού άρνούνται να πιστέψουν στον άπεσταλμένο του Θεού και προτιμούν τό σκοτάδι από τό φώς (3,19). *Η έκλογή είναι αναπόφευκτη: ή τήν αγάπη διά της πίστεως στον Υιό, ή τήν όργή διά της άρνήσεως της πίστεως (3,36).

2. *Η τέλεια αγάπη πού αποκαλύπτεται στο πρόσωπο του *Ιησού.* — Τό δράμα της αγάπης εξελίσσεται πιά στο ίδιο τό πρόσωπο του *Ιησού και όχι μόνο σε μιá έπαφή μαζί του. Με τήν υπαρξή του, ο *Ιησούς είναι συγκεκριμένη άποκάλυψη της αγάπης, ο *άνθρωπος πού πραγματοποιεί τον υικό διάλογο με τό Θεό και φέρνει τή μαρτυρία αυτού του διαλόγου ένώπιον των ανθρώπων. *Ο *Ιησούς είναι ο Θεός πού έρχεται να ζήσει ως τέλειος άνθρωπος τήν αγάπη του, στήν όποια καλεί με θερμή και έπιμονή. Στο πρόσωπο του *Ιησού, ο άνθρωπος αγαπά τό Θεό και ο Θεός αγαπά τον άνθρωπο.

α) *Ολόκληρη ή ζωή του *Ιησού μαρτυρεί γ' αυτό τό διπλό διάλογο.* Δοσμένος από τήν αρχή στον Πατέρα (Λκ 2,49· βλ Εβρ 10,5 εξ), ζώντας με εύχαριστήρια προσευχή (βλ Μκ 1,35· Μτ 11,25) και μάλιστα σε άπόλυτη συμφωνία με τό θείο *θέλημα (Ιω 4,34· 6,38), είναι πάντα έτοιμος και *άκούει τό Θεό (5,30· 8,26.40), πράγμα πού του έπιτρέπει να είναι βέβαιος ότι θα εισακουστεί από αυτόν (11,41 εξ· βλ 9,31). Σε ό,τι άφορά τους ανθρώπους, ή ζωή του είναι όλη δοσμένη όχι μόνο σε μερικούς φίλους (βλ Μκ 10,21· Λκ 8,1 εξ· Ιω 11,3.5.36), αλλά σε όλους (Μκ 10,45). *Όπου περνά κάνει τό καλό (Πραξ 10,38· Μτ 11,28 εξ), με τήν πιο μεγάλη άνιδιοτέλεια (Λκ 9,58), ενώ προσέχει τους πάντες, και έντελώς ιδιαίτερα τους περιφρονήμενους και τους πιο άνάξιους (Λκ 7,36-50· 19,1-10· Μτ 21,31 εξ). *Εκλέγει δωρεάν, χωρίς ύπολογισμούς, όποιους θέλει (Μκ 3,13) να τους κάνει φίλους του (Ιω 15,15 εξ).

*Η αγάπη αυτή ζητά τήν άμοιβαίοτητα. *Η έντολή του Δευτερονομίου συνεχίζει να ισχύει (Μτ 22,37· βλ Ρωμ 8,28· Ι Κορ 8,3· Ιω 5,2), αλλά ύπακούει πιά κανείς διά του *Ιησού: αγατώντας αυτόν, αγαπά τον Πατέρα (Μτ 10,40· Ιω 8,42· 14,21-24). Να αγαπά κανείς τον *Ιησού, τέλος, σημαίνει ότι φυλάει τέλεια τό *λόγο του (Ιω 14,15.21.23) και ότι τον *άκολουθεί εγκαταλείποντας τά πάντα (Μκ 10,17-21· Λκ

14,25 εξ). "Ετσι, ένας διαχωρισμός επέρχεται μέσα στο Εὐαγγέλιο (Λκ 2,34) ανάμεσα σ' αυτούς που δέχονται και σ' αυτούς που αρνούνται αυτή τήν αγάπη, μπροστά στην οποία δέν μπορεί κανείς νά μείνει οὐδέτερος (Ιω 6,60-71· βλ 3,18 εξ· 8,13-59· 12,48).

β) Στό *Σταυρό, ἡ αγάπη ἀποκαλύπτει μέ τρόπο ἀποφασιστικό τήν ἐντασή της καί τό δράμα της. "Επρεπε νά *πάθει ὁ Ἰησοῦς (Λκ 9,22· 17,25· 24,7,26· βλ Εβρ 2,17 εξ), γιά νά ἀποκαλυφθοῦν πλήρως ἡ *ὑπακοή του στόν Πατέρα (Φιλ 2,8) καί ἡ ἀγάπη του πρὸς τοὺς δικούς του (Ιω 13,1). Τελείως ἐλεύθερος (βλ Μτ 26,51-54· Ιω 10,18), μέσα ἀπὸ τοὺς πειρασμούς καί τή φαινομενική *σιωπή τοῦ Θεοῦ (Μτ 26,39-44· 27,46· βλ Εβρ 4,15), μέσα στήν πιά ἀυστηρή ἀνθρώπινη ἀπομόνωση (Μκ 14,50, 15,29-32), ἀλλά συγχωρώντας καί δεχόμενος τοὺς πάντες (Λκ 23,28.34.43· Ιω 19,26 εξ), ὁ Ἰησοῦς φθάνει στή μοναδική στιγμή τῆς «μειζονος ἀγάπης» (Ιω 15,13). "Εκεῖ, χωρίς κανένα περιορισμό, δίνει τά πάντα στό Θεό (Λκ 23,46) καί σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους χωρίς ἐξαίρεση (Μκ 10,45· 14,24· 2 Κορ 5,14 εξ· 1 Τιμ 2,5 εξ). Διά τοῦ Σταυροῦ ὁ Θεός *δοξάζεται τελείως (Ιω 17,4). «Ὁ ἄνθρωπος Ἰησοῦς» (1 Τιμ 2,5), καί μαζί του ὁλόκληρη ἡ ἀνθρωπότητα, ἀξίζει νά ἀγαπᾶται ἀπὸ τό Θεό χωρίς περιορισμό (Ιω 10,17· Φιλ 2,9 εξ). Ὁ Θεός καί ὁ ἄνθρωπος κοινωνοῦν στήν *ἐνότητα, σύμφωνα μέ τήν τελευταία προσευχή τοῦ Ἰησοῦ (Ιω 17). Πρέπει ὅμως ἀκόμη ὁ ἄνθρωπος νά δεχθεῖ ἐλεύθερα μιά τόσο ἀπόλυτη καί ἀπαιτητική αγάπη πού θά πρέπει νά τόν οδηγήσει νά θυσιαστῆ κι αὐτός ἀκολουθώντας τό Χριστό (17,19). Βρίσκει στό δρόμο του τό *σκάνδαλο τοῦ σταυροῦ πού δέν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τό σκάνδαλο τῆς αγάπης. "Εκεῖ φανερώνεται πλήρως ἡ δωρεά τοῦ Νυμφίου στή νύμφη (Εφ 5,25 εξ· Γαλ 2,20), ἀλλά ἐκεῖ βρίσκεται ἐπίσης γιά τοὺς ἀνθρώπους καί ὁ ὑπέρτατος πειρασμός τῆς ἀπιστίας.

3. Ἡ οἰκουμένη ἀγάπη ἐν τῷ Πνεύματι. — "Αν ὁ Γολγοθάς εἶναι ὁ τόπος τῆς τέλειος ἀγάπης, ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο τή φανερώνει εἶναι μιά ἀποφασιστική *δοκιμασία: πράγματι, οἱ φίλοι τοῦ Ἐσταυρωμένου τόν ἐγκαταλείπουν (Μκ 14,50· Λκ 23,13-24). Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ προσκόλλησις στή θεία ἀγάπη δέν εἶναι ὑπόθεση φυσικῆς συναντήσεως οὔτε ἀνθρώπινου συλλογισμοῦ, δηλαδή «γνώσεως κατὰ σάρκα» (2 Κορ 5,15), ἀλλά χρειάζεται ἡ δωρεά τοῦ *Πνεύματος πού πλάθει μέσα στόν ἄνθρωπο «*καρδίαν *καινήν» (βλ Ιερ 38,33 εξ· Ιεζ 36,25 εξ). Τό Πνεῦμα, πού διαχύνεται τήν *Πεντηκοστή (Πραξ 2,1-40), ὅπως ὁ Χριστός τό εἶχε ὑποσχεθεῖ (Ιω 14,16 εξ· βλ Λκ 24,49), καθίσταται, ἀπὸ τότε, παρόν στόν κόσμο (1 Ιω 14,16) διά τῆς Ἐκκλησίας (Εφ 2,21 εξ), καί *διδάσκει στοὺς ἀνθρώπους, ὅσα ὁ Ἰησοῦς τοὺς εἶπε (Ιω 14,26) δίνοντάς τους νά τά ἐνοήσουν ἐκ τῶν ἔσω, μέ μιά ἀληθινή θρησκευτική *γνώση. Εἶτε *μάρτυρες τῆς ἐπίγειας ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ εἶτε ὄχι, οἱ ἄνθρωποι βρίσκονται ἐδῶ ἴσοι, χωρίς διάκριση χρόνου ἢ φυλῆς. Κάθε ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τό Πνεῦμα γιά νά μπορεῖ νά πεῖ «ἄββᾶ ὁ Πατήρ» (Ρωμ 8,15) καί νά δοξάσει τό Χριστό (Ιω 16,14). "Ετσι διαχύνεται μέσα μας μιά αγάπη (Ρωμ 5,5) πού μας κυριεύει (2 Κορ 5,14), μιά αγάπη ἀπὸ τήν ὁποία τίποτα δέν μπορεῖ νά μας χωρίσει (Ρωμ 8,35-39) καί πού μας ἐτοιμάζει γιά τήν ὀριστική συνάντηση αγάπης ὅπου, ὅπως λέει ὁ Παῦλος, «ἐπιγνώσομαι κα-θῶς καί ἐπεγνώσθη» (1 Κορ 13,12).

4. Ὁ Θεός εἶναι αγάπη. — Ὁδηγημένος ἔτσι ἀπὸ τό Πνεῦμα νά ζήσει μέ τόν Κύριό του σ' ἕνα διάλογο ἀγάπης, ὁ χριστιανός πλησιάζει τό ἴδιο τό μυστήριο τοῦ *Θεοῦ. Γιατί ὁ Θεός δέν ἀποκαλύπτει μονομιᾶς αὐτό πού εἶναι: μιλάει, καλεῖ, ἐνεργεῖ καί ὁ ἄνθρωπος φθάνει ἔτσι σέ μιά πιά βαθιά γνώση. Δίνοντας τόν Υἱό του, ὁ Θεός ἀποκαλύπτει ὅτι εἶναι αὐτός πού δίνεται ἀπὸ αγάπη (βλ Ρωμ 8,32). Ζώντας μέ τόν Πατέρα του σ' ἕνα διάλογο ἀπόλυτης ἀγάπης, ἀποκαλύπτοντας ἔτσι ὅτι ὁ Πατέρας καί αὐτός εἶναι «ἐν» αἰωνίως (Ιω 10,30· βλ 17,11.21 εξ), καί ὅτι εἶναι Θεός ὁ ἴδιος (Ιω 1,1· βλ

10,35-38· Μτ 11,27), «ὁ μονογενῆς Υἱός ὁ ὢν εἰς τόν κόλπον τοῦ Πατρός», μᾶς γνωρίζει τό Θεό τόν ὁποῖον «οὐδεὶς ἑώρακεν» (Ιω 1,18). Ὁ Θεός αὐτός εἶναι ὁ ἴδιος καί ὁ Πατέρας του στήν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος. Καί «ὁ μαθητῆς ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς», αὐτός πού εἶχε τήν ἐμπειρία τῆς ἀγάπης καί τῆς πίστεως, μπορεῖ νά διατυπώσει αὐτό πού εἶναι ἀσφαλῶς ἡ τελευταία λέξη τῶν πάντων: «ὁ Θεός αγάπη ἐστίν» (1 Ιω 4,8.14). Ἀπὸ ὅλες τῆς ἀνθρώπινες λέξεις, μέ ὅλο τόν πλοῦτο τους καί τά ὄρια τους, ἡ λέξη «ἀγάπη» μπορεῖ καλύτερα νά μᾶς δώσει νά ἀντιληφθοῦμε τό μυστήριο τοῦ Τριαδικοῦ *Θεοῦ, τήν ἀμοιβαία καί αἰώνια δωρεά τοῦ Πατρός, τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Πνεύματος.

II. Η ΑΔΕΛΦΙΚΗ ΑΓΑΠΗ

ΠΔ

"Ἦδη στήν ΠΔ, ἡ ἐντολή τῆς ἀγάπης πρὸς τό Θεό συμπληρώνεται ἀπὸ τή «δεύτερη ἐντολή»: «ἀγαπήσεις τόν πλησίον σου ὡς σαυτόν» (Λευ 19,18). Βέβαια, αὐτή ἡ ἐντολή παρουσιάζεται μ' ἕνα τρόπο λιγότερο ἐπίσημο ἀπὸ ὅσο ἡ πρώτη (παράβαλε Λευ 19,1-37 καί Δτ 6,4-13), καί ἡ λέξη *πλησίον ἔχει στήν ΠΔ μιά ἐννοία ἀρκετά περιορισμένη. "Ἀλλά ἡδὴ ὁ Ἰσραηλίτης καλεῖται νά δώσει προσοχή στόν «ἄλλον». "Ακόμα καί στά πιά παλαιά κείμενα, ἀποτελεῖ προσβολή πρὸς τό Θεό νά φέρεται κανεὶς ἀδιάφορα ἢ ἐχθρικά πρὸς τοὺς γύρω του (Γεν 3,12· 4,9), καί ὁ Νόμος συνδυάζει τῆς ἀπαιτήσεις πού ἀναφέρονται στίς σχέσεις μέ τό Θεό κι ἐκεῖνες πού ἀναφέρονται στίς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων: παράδειγμα ὁ Δεκάλογος (Εξ 20,12-17), ἡ ὁ «Κώδικας τῆς Διαθήκης», ὅπου ἀφθονοῦν οἱ διατάξεις γιά τή φροντίδα πρὸς τοὺς φτωχοὺς καί τοὺς μικροὺς (Εξ 22,20-26· 23,4-12), Ὁλόκληρη ἡ προφητικὴ παράδοση (Αμ 1—2· Ησ 1,14-17· Ιερ 9,2-5· Ιεζ 18,5-9· Μαλ 3,5) καί ὁλόκληρη ἡ σοφιολογικὴ παράδοση (Πρμ 14,21· 1,8-19· Σειρ 25,1· Σολ 2,10 εξ) ἀκολουθοῦν τήν ἴδια αὐτὴ κατεύθυνση: δέν μπορεῖ νά ἀρέσει κανεὶς στό Θεό χωρίς νά σέβεται τοὺς ἄλλους, ἰδίως τοὺς πιά ἐγκαταλειμμένους, τοὺς πιά «ἄσημους». Κανένας ποτέ δέν πίστεψε ὅτι μποροῦσε νά ἀγαπᾶ τό Θεό χωρίς νά ἐνδιαφέρεται γιά τοὺς ἀνθρώπους: «βέλτιον ἦν σέ ποιεῖν κρίμα καί δικαιοσύνην. Οὐκ ἔγνωσαν, οὐκ ἔκριναν κρίσιν ταπεινῶ οὐδὲ κρίσιν πένητος: οὐ τοῦτο ἔστι τό μὴ *γνώναί σε ἐμέ, λέγει Κύριος» (Ιερ 22,15 εξ). Ὁ χρησμός ἀφορᾶ τόν Ἰωσία, ἀλλά ἀπευθύνεται καί σ' ὁλόκληρο τόν Ἰσραήλ (βλ Ιερ 9,4).

Βέβαια ἡ ὑποχρέωση αὐτὴ δέν ἀποκαλεῖται συχνά «ἀγάπη» (Λευ 19,18.34· Δτ 10,19). "Ἦδη ὅμως, προκειμένου γιά τήν ἀγάπη πρὸ τόν *ξένο, ἡ ἐντολή βασίζεται στήν ὑποχρέωση νά ἐνεργεῖ κανεὶς ὅπως ὁ Γιαχβὲ στόν καιρὸ τῆς *Ἐξόδου: ὁ Κύριος «ἀγαπᾶ τόν προσήλυτον δούνα αὐτῶ ἄρτον καί ἱμάτιον. Καί ἀγαπήσετε τόν προσήλυτον προσήλυτον γὰρ ἦτε ἐν γῆ Αἰγύπτῳ» (Δτ 10,18 εξ). Τό κίνητρο δέν εἶναι μιά ἀπλή φυσικὴ ἀλληλεγγύη, ἀλλὰ ἡ ἱστορία τῆς σωτηρίας.

Πρὶν ἀπὸ τόν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ, ὁ ἰουδαϊσμός βαθαίνει τή φύση τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης. Ἡ ἀγάπη τοῦ πλησίον περιλαμβάνει τόν ἀντίπαλο ἰουδαῖο, ἀκόμη καί τόν *ἐχθρό εἰδωλολάτρη. Ἡ ἀγάπη γίνεται πιά οἰκουμένη, παρ' ὅλο πού ὁ Ἰσραήλ διατηρεῖ τόν κεντρικὸ του ρόλο. «Ἀγάπα τήν εἰρήνην, λέει ὁ Χίλλελ. Τεῖνε πρὸς τήν εἰρήνην. Ἀγάπα τά πλάσματα, ὀδήγησέ τα στό Νόμο». Ἀνακαλύπτεται ὅτι ἀγάπη σημαίνει ἐπέκταση τῆς θείας ἐνέργειας. «Ὅπως ὁ Ἅγιος —εὐλογημένος νά εἶναι— ντύνει τοὺς γυμνοὺς, παρηγορεῖ τοὺς θλιμμένους, θάβει τοὺς νεκροὺς, ἔτσι κι εἰς ντῦσε τοὺς γυμνοὺς, ἐπισκέψου τοὺς ἀσθενεῖς κλπ». Ἦταν εὐκόλο λοιπὸν νά συνδυαστοῦν οἱ δύο ἐντολὲς ἀγάπης, πρὸς τό Θεό καί πρὸς τόν πλησίον, κι αὐτό ἔκανε κάποια μέρα ἕνας νομικός πλησιάζοντας τόν Ἰησοῦ (Λκ 10,26 εξ).

ΚΔ

Ἄν ἡ ἰουδαϊκὴ ἀντίληψη ἄφηνε νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη τοποθετεῖται ἰσοτίμα μὲ τὶς ἄλλες ἐντολές, ἡ χριστιανικὴ θεώρηση τῆς δίνει τὴν κεντρικὴν θέσιν καὶ μάλιστα τὴ μοναδικήν.

1. *Οἱ δύο ἀγάπες.* — Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὡς τὸ τέλος τῆς ΚΔ, ἡ ἀγάπη τοῦ *πλησίον ἐμφανίζεται ἀδιαχώριστη ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ: οἱ δύο ἐντολές εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα καὶ τὸ κλειδί τοῦ Νόμου (Μκ 12,28-33 πρλ). Ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη εἶναι ἡ τελείωσις καθὲς ἠθικῆς ὑπογραφέως (Γαλ 5,14· 6,2· Ρωμ 13,8 εξ· Κολ 3,14), εἶναι, τέλος, ἡ μοναδικὴ ἐντολή (Ἰω 15,12· 2 Ἰω 5), τὸ μοναδικὸ καὶ ποικιλόμορφο *ἔργο καθὲς ζωτανῆς *πίστεως (Γαλ 5,6.22). «Ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν ὃν ἐώρακε, τὸν Θεὸν ὃν οὐχ ἐώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν;... ἀγαπῶμεν τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ ὅταν τὸν Θεὸν ἀγαπῶμεν» (Ἰω 4,20 εξ· 5,2). Δὲ θὰ ἦταν δυνατό νὰ διατυπωθεῖ μὲ καλύτερο τρόπο ὅτι κατὰ βάθος μιά μόνον ἀγάπη ὑπάρχει.

Ἡ ἀγάπη τοῦ πλησίον εἶναι λοιπὸν στήν οὐσία θρησκευτικῆ, καὶ ὄχι μὴ ἀπλὴ φιλανθρωπία. Θρησκευτικῆ εἶναι ἀκόμη ἐξαιτίας τοῦ προτύπου τῆς: ἡ ἴδια ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ (Μτ 5,44 εξ· Εφ 5,1 εξ· 25· 1 Ἰω 4,11 εξ). Θρησκευτικῆ εἶναι τέλος καὶ κυρίως ἐξαιτίας τῆς πηγῆς τῆς, γιὰ εἶναι τὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ «ἐν ἡμῖν»: θὰ μπορούσαμε νὰ εἶμαστε σπλαγχνικοί, ὅπως ὁ οὐράνιος πατέρας (Λκ 6,36), ἂν ὁ Κύριος δὲ μᾶς τὸ δίδασκε (1 Θεσ 4,9), ἂν τὸ Πνεῦμα δὲν ἔχυνε τὴν ἀγάπην στὶς καρδιὰς μας (Ρωμ 5,5· 15,30); Ἡ ἀγάπη αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ὑπάρχει μέσα μας ἐπειδὴ ἀκριβῶς ὁ Θεὸς μᾶς θεωρεῖ *υἱοῦς του (1 Ἰω 4,7). Καὶ ἐπειδὴ προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεὸ, ἐπιστρέφει σ' αὐτόν: ἀγαπώντας τοὺς ἀδελφούς μας, ἀγαποῦμε τὸν ἴδιο τὸν Κύριον (Μτ 25,40), ἀφοῦ ἅμαζι ἀποτελοῦμε τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ (Ρωμ 12,5-10· 1 Κορ 12,12-27). Αὐτὸς εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο μποροῦμε νὰ ἀπαντήσουμε στήν ἀγάπην μὲ τὴν ὁποία ὁ Θεὸς πρῶτος μᾶς ἀγάπησε (1 Ἰω 3,16· 4,19 εξ).

Περιμένοντας τὴν παρουσία τοῦ Κυρίου, ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ οὐσιαστικὴ ἀπαιτήσις, σύμφωνη μὲ τὴν ὁποία θὰ κριθοῦν οἱ ἄνθρωποι (Μτ 25,31-46). Αὐτὴ εἶναι ἡ διαθήκη ποῦ ἄφησε ὁ Ἰησοῦς: «ἀγαπάτε ἀλλήλους καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς» (Ἰω 13,34 εξ). Ἡ πράξις ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ ἐξακολουθεῖ νὰ ἐκφράζεται μέσα ἀπὸ τὶς πράξεις τῶν μαθητῶν. Ἡ ἐντολή αὐτὴ, ἂν καὶ παλαιὰ ἀφοῦ συνδέεται μὲ τὶς ἴδιες τῆς πηγές τῆς ἀποκαλύψεως (1 Ἰω 2,7 εξ), εἶναι *καινὴ: πράγματι, ὁ Ἰησοῦς ἐγκαινίασε μιά νέα ἐποχὴ μὲ τὴν θυσίαν του, ἰδρύοντας μιά νέα κοινότητα ποῦ ἀνάγγειλαν οἱ προφῆτες, δίνοντας στὸν καθένα τὸ Πνεῦμα ποῦ δημιουργεῖ νέες καρδιὰς. Ἄν λοιπὸν οἱ δύο ἐντολές γίνονται μιά, εἶναι γιὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ ἐξακολουθεῖ νὰ ἐκφράζεται μέσα ἀπὸ τὴν ἀγάπην ποῦ οἱ μαθητὲς ἐκδηλώνουν ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλο.

2. *Ἡ ἀγάπη εἶναι δωρεά.* — Ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη θεωρεῖται, ἰδίως στὰ συνοπτικὰ εὐαγγέλια καὶ στὸν Παῦλο, σύμφωνη μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ποῦ δίνει δωρεάν τὸν Υἱὸ του γιὰ τὴ σωτηρία ὅλων τῶν ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων, χωρὶς γιὰ κάποιο λόγο νὰ τὸ ἀξίουν (Μκ 10,45· Ρωμ 5,6 εξ). Εἶναι λοιπὸν πανανθρώπινη, χωρὶς κανένα διαχωρισμὸ κοινωρικὸ ἢ φυλετικὸ (Γαλ 3,28), χωρὶς περιφρόνησι γιὰ κανένα (Λκ 14,13· 7,39). Κάτι περισσότερο, ἀπαιτεῖ νὰ ἀγαπᾶ κανεὶς τοὺς *ἐχθρούς του (Μτ 5,43-47· Λκ 10,29-37). Ἡ ἀγάπη δὲν ἀπογοητεύεται κι ἔχει ὡς ἐκφραση τὴν ἀπεριόριστη συγγνώμη (Μτ 18,21 εξ· 6,12. 14 εξ), τὴν αὐθόρμητη κίνησι πρὸς τὸν ἀντίπαλο (Μτ 5,23 εξ), τὴν *ὑπομονή, τὸ καλὸ ποῦ ἀνταποδίδεται ἀντὶ τοῦ κακοῦ (Ρωμ 12,14-21· Εφ 4,25-5,2). Στὸ γάμο, ἐκφράζεται μὲ τὴ μορφὴ τοῦ τέλειου δώρου, σύμφωνη μὲ τὸ πρότυπο τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ (Εφ 5,25-32). Γιὰ ὄλους, εἶναι τελικὰ μιά ἀμοιβαία *δουλεία (Γαλ 5,13), ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἀπαρνεῖται τὸν ἑαυτὸ του μαζί μὲ τὸ σταυρωμένον Χριστό (Φιλ 2,1-11). Στὸν «ὕμνον τῆς ἀγάπης» (1 Κορ 13), ὁ Παῦλος φανερῶνει τὴ φύσιν καὶ τὸ μέγεθος τῆς

ἀγάπης. Χωρὶς νὰ παραβλέπει καθόλου τὶς καθημερινὲς τῆς ἀπαιτήσεις (13,4 εξ), ἰσχυρίζεται ὅτι χωρὶς τὴν ἀγάπην τίποτα δὲν ἔχει ἀξία (13,1 εξ), καὶ ὅτι αὐτὴ μόνον θὰ ἐπιζήσει τῶν πάντων: ἀγαπώντας ὅπως ὁ Χριστός, ζοῦμε ἤδη μιά θεία καὶ αἰώνια πραγματικότητα (13,8-13). Μ' αὐτὴν ἡ Ἐκκλησία *οἰκοδομεῖται (1 Κορ 8,1· Εφ 4,16), μ' αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος καθίσταται τέλειος γιὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου (Φιλ 1,9 εξ).

3. *Ἡ ἀγάπη εἶναι κοινωνία.* — Καὶ ὁ Ἰωάννης μιλάει ἀσφαλῶς γιὰ τὴν παγκοσμιότητα καὶ τὴ δωρεὰ τῆς ἀγάπης (Ἰω 3,16· 15,16· 1 Ἰω 4,10), ἀλλά, πῶς εὐαίσθητος στὴν *κοινωνίαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ Πνεύματι, ὑπογραμμίζει τὶς συνέπειες γιὰ τὴν ἀγάπην τῶν χριστιανῶν μεταξύ τους. Ἡ ἀδελφοσύνη τους πρέπει νὰ εἶναι μιά πλήρης κοινωνία, στήν ὁποία ὁ καθένας δεσμεύεται μὲ ὅλη τὴν ἰκανότητα ποῦ ἔχει ν' ἀγαπᾶ καὶ νὰ μένει πιστός. Ἐναντὶ τοῦ *κόσμου, ὅπου δὲν μπορεῖ νὰ ἀγαπήσει τὴ βασιλείαν τοῦ «πονηροῦ» (1 Ἰω 2,14 εξ· βλ 1 Ἰω 17,9), ὁ χριστιανὸς θὰ ἀγαπήσει τοὺς *ἀδελφούς του μὲ μιά ἀγάπην ἀπαιτητικὴ καὶ συγκεκριμένη (1 Ἰω 3,11-18), στήν ὁποία ἰσχύει ὁ νόμος τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τοῦ θανάτου, χωρὶς τὸν ὁποῖο δὲν ὑπάρχει πραγματικὴ *γονιμότητα (Ἰω 12,24 εξ). Μ' αὐτὴ τὴν ἀγάπην ὁ πιστός παραμένει κοινωνός τοῦ Θεοῦ (1 Ἰω 4,7-5,4). Αὐτὴ ἦταν ἡ τελευταία προσευχὴ τοῦ Ἰησοῦ: «ἵνα ἡ ἀγάπη ἦν ἠγάπησάς με ἐν αὐτοῖς ἢ, καὶ ἐν αὐτοῖς» (Ἰω 17,26). Βιωμένη ἀπὸ τοὺς μαθητὲς μέσα στὸν κόσμο τῶν ὁποῖο δὲν ἀνήκουν (17,11.15 εξ), ἡ ἀδελφικὴ αὐτὴ ἀγάπη εἶναι ἡ *μαρτυρία διὰ τῆς ὁποίας ὁ κόσμος μπορεῖ νὰ ἀναγνωρίσει τὸν Ἰησοῦ ὡς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Πατρὸς (17,21): «ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἔμοι μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις» (13,35).

CW (ΣΦ)

→ ἀδελφός — ἀνταπόδοσις ΠΙ 2 — Ἀπολύτρωσι/ἐξαγορά ΚΔ 5 — ἀρετές/κακίες — ἄρωμα/θυμίαμα Ι — ἀφῆσι — βία ΙV 2.3 — γάμος — γενετήσια ὀρη — γνωρίζω — Διαθήκη — δίκαιον ΚΔ — δωρεά — ἐκλογὴ ΠΔ ΙΙ 1 — ἐλεημοσύνη — ἐλπίδα — ἐμπιστοσύνη 3 — ἐνότις — ἐπιθυμία — ἔργα ΚΔ ΙΙ 2 — εὐσπλαχνία — εὐσέβεια ΠΔ 2· ΚΔ 2 — ἐχθρός ΠΙ 3, Π — ζήλος — ζητῶ ΠΙ — θαῦμα Ι 2 γ — θέλημα Θεοῦ — Θεός ΚΔ Π 4, ΠΙ — θυσία ΚΔ Π Ι — καρδιά — κοινωνία — μίσος — μοιχεία Ι — Νόμος Β Π 3· Γ — Νυμφίος/νύμφη — ὀργή — παράδειγμα ΚΔ — παρθεσία — πατέρες/Πατήρ — περιστερά 3 — πιστότητα — πλησίον — ποιμὴν καὶ ποιμνὴ — πράγματα 3 — Πρόνοια — προσρίζω — στοργή — σχίσμα ΚΔ — ταπεινοφροσύνη ΠΙ — τελείωσις ΚΔ 2.4 — ὑπομονή — φιλοξενία — φίλος — φόβος τοῦ Θεοῦ Ο, ΠΙ — φωτιά ΠΔ Π 3 — χάρη.

ΑΓΓΕΛΙΑ → εὐαγγέλιο — Λόγος τοῦ Θεοῦ — κηρύττω — τύπος.

ΑΓΓΕΛΟΙ

Τὸ ὄνομα τῶν ἀγγέλων (εβρ *mal'ak*) δὲ φανερῶνει τὴ φύσιν, ἀλλὰ τὸ λειτουργημὰ τῶν ἀγγελιαφόρων. Οἱ ἀγγελοὶ εἶναι «λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν» (Εβρ 1,14). Ἐπειδὴ διαφεύγουν ἀπὸ τὴ συνήθη μας ἀντίληψιν, ἀποτελοῦν ἕναν κόσμον μυστηρίου. Ποτὲ ἡ ὑπαρξὴ τῶν ἀγγέλων δὲν ἀποτελεῖ πρόβλημα στὴ Βίβλον. Πέρα ὁμοῦ ἀπὸ αὐτὴ τὴ διαπίστωση, ἡ διδασκαλία ποῦ ἀναφέρεται σ' αὐτοὺς παρουσιάζει μιά βέβαιη ἀνάπτυξιν. Καὶ ἡ περιγραφή καὶ παρουσίασις του προϋποθέτουν μιά συνεχὴ ἀναδρομὴ στὶς καταβολές τοῦ θρησκευτικοῦ συμβολισμοῦ.

ΠΑ

1. *Οἱ ἄγγελοι τοῦ Γιαχβὲ καὶ ὁ Ἄγγελος τοῦ Γιαχβὲ.* — Χρησιμοποιώντας ἕνα χαρακτηριστικὸ συνηθισμένον στὶς ἀνατο-